

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У КУРСАНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ОПРАЦЮВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ФАХОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Р. В. ІГНАТОВСЬКА

Процес формування готовності курсантів до опрацювання іншомовної фахової літератури неможливий без створення та дотримання певних умов, які забезпечують результативність і ефективність цього процесу.

На сьогодні у педагогічній літературі накопичений значний досвід формування готовності особистості до різних видів діяльності [4]. Водночас варто зазначити, що кожен із видів діяльності, маючи свою специфіку, потребує відповідних умов її забезпечення. Не є винятком у цьому і підготовка курсантів до опрацювання іншомовної фахової літератури.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов ефективної підготовки курсантів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ до опрацювання іншомовної фахової літератури.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що однією з головних умов формування готовності курсантів до опрацювання іншомовної фахової літератури є **стимулювання їхньої мотивації** до цього виду діяльності.

У психолого-педагогічній літературі мотивація визначається як процес всередині особистості, який обумовлює її поведінку і змушує діяти у певному напрямку. При внутрішній мотивації поведінка людини зумовлюється внутрішнім інтересом та допитливістю, при зовнішній мотивації на поведінку впливають фактори навколишнього середовища, такі, як нагороди, покарання або соціальний тиск.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє припустити, що створення сприятливих умов для навчально-пізнавальної діяльності й мотивування курсантів до неї є важливим дидактичним завданням. Стимулювання мотивації курсантів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ до опрацювання іншомовної фахової літератури потребує:

- 1) уникнення надмірної зовнішньої мотивації;
- 2) створення навчальних ситуацій із позитивним моральним налаштуванням;
- 3) врахування професійних інтересів курсантів;
- 4) врахування потреб курсантів у досягненні, впливі та самовизначенні;
- 5) врахування складності завдань.

Наступною умовою формування готовності курсантів до опрацювання іншомовної фахової літератури є **реалізація міжпредметних зв'язків**. Міжпредметні зв'язки визначаються як взаємна узгодженість навчальних предметів, обумовлена системою наук і дидактичними цілями [6, с. 681].

У педагогічній літературі існують суперечності щодо того, чим саме є міжпредметні зв'язки – принципом дидактики або дидактичною умовою [5]. У першому випадку прийоми та способи навчання мають бути спрямовані на реалізацію вимог цього принципу, в другому – міжпредметні зв'язки є засобом реалізації всіх інших принципів навчання.

Проте, всі дослідники погоджуються з тим, що міжпредметні зв'язки вирішують властиве предметній системі навчання протиріччя між розрізненим за предметами засвоєнням знань і необхідністю їх комплексного застосування на практиці. Вміння переносити ідеї та методи з однієї науки в іншу становить підґрунтя творчого підходу до будь-якої навчальної і професійної діяльності [5, с. 30–31]. Реалізація міжпредметних зв'язків сприятиме не тільки результативній роботі з англомовною фаховою літературою, а й ефективному оволодінню англійською мовою для професійного спілкування. Крім того, експліцитне проведення паралелей між цими двома предметами під час занять з іноземної мови позитивно вплине на мотивацію студентів до вивчення іноземної мови.

Третьою умовою формування готовності до опрацювання іншомовної фахової літератури є **навчання курсантів стратегіям роботи з іншомовним фаховим текстом**. У тлумачному словнику української мови стратегія визначається як спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь [1, с. 1440]. У педагогічному словнику стратегія розглядається як загальна керуюча лінія, установки, спрямовані на досягнення кінцевої мети у певній діяльності [3, с. 325]. Навчальні стратегії означають дії та розумові процеси, які застосовуються курсантами з метою впливу на те, що вивчається, включаючи пам'ять і метакогнітивні процеси. Іноді навчальні стратегії називаються когнітивними стратегіями [8, с. 415].

Теоретичним підґрунтям навчання когнітивних стратегій є два джерела – праці Л. Виготського та сучасна когнітивна психологія.

Л. Виготський наголошував на трьох основних засадах: інтелект розвивається, коли особистість стикається з новими і неординарними ідеями та пов'язує ці ідеї з тим, що вже знає; взаємодія з іншими людьми посилює інтелектуальний розвиток, і головна роль викладача – бути помічником та посередником у навчанні студента [2].

Перспективи, запропоновані Л. Виготським і представниками когнітивної психології, є суттєвими для розуміння важливості використання навчальних стратегій, оскільки вони підкреслюють значення попередніх знань курсантів у навчальному процесі, допомагають зрозуміти сутність різних видів знань та пояснюють, як знання набуваються і обробляються у системі пам'яті людини.

Навчання курсантів когнітивним стратегіям, за твердженням Р. Арендса, є дуже важливою – можливо, кінцевою – освітньою метою. Воно ґрунтується на засновку, що успіх курсантів залежить у великій мірі від їхнього вміння працювати самостійно та контролювати своє власне навчання [8, с. 415].

Основною метою навчання стратегіям є підготовка курсантів до самостійної діяльності. У зарубіжній педагогічній літературі курсант, здатний самостійно вирішувати свої навчальні завдання, визначається як незалежний, або стратегічний курсант, який може виконувати такі дії:

1. Точно діагностувати конкретну навчальну ситуацію.
2. Відібрати когнітивну стратегію щоб вирішити виявлену навчальну проблему.
3. Проконтролювати ефективність стратегії.
4. Бути достатньо вмотивованим, щоб займатися навчальною ситуацією, поки вона не буде завершена [8, с. 416].

Важливість попередніх знань і шляхів, за допомогою яких знання представлені у пам'яті, є двома важливими чинниками для розуміння того, як курсанти навчаються та як вони використовують навчальні стратегії.

Надзвичайно популярною у зарубіжній методиці є навчальна стратегія *PQ4R*, яка допомагає учням запам'ятати те, що вони читають. Літера *P* використовується замість слова *перегляд* (*preview*), *Q* – замість слова *питання* (*question*), і чотири літери *R* – це *читання* (*read*), *осмислення* (*reflect*), *повторення з пам'яті* (*recite*) та *огляд* (*review*) [8, с. 218]. Курсант, який використовує цю стратегію, працює з навчальними текстами, дотримуючись наступних кроків.

1. Переглянути текст. Подивитися на головні заголовки, прочитати вступ і резюме та спрогнозувати, про що йдеться у тексті.
2. Переглянути головні теми і заголовки й поставити запитання, на які текст може дати відповідь.
3. Прочитати матеріал. Приділити увагу головним ідеям і знайти відповіді на поставлені питання.
4. Роздумувати під час читання. Створювати візуальні образи під час читання. Намагатися з'єднувати нову інформацію з уже відомою інформацією.
5. Після читання повторити з пам'яті відповіді на поставлені питання без використання тексту.
6. Переглянути весь матеріал, перечитати, якщо це необхідно, і знову відповісти на питання, які були поставлені [8, с. 423].

Ця стратегія є ефективною при навчанні курсантів роботі з академічними текстами. Перегляд і постановка питань перед читанням активізують попередні знання та запускають процес утворення зв'язків між новою інформацією й інформацією, яка вже відома. Перегляд заголовків і головних тем допомагають читачам зрозуміти організацію нового матеріалу, таким чином сприяючи переходу інформації із короткотривалої пам'яті у довготривалу [8, с. 423].

Стратегії вивчення іноземної мови розглядаються як шляхи, за допомогою яких курсанти намагаються її вивчити: способи запам'ятовування нових слів, виведення смислу незнайомих слів із контексту, заучування граматичних правил, виконання вправ, користування словниками і довідниками [11, с. 6].

Стратегії читання визначаються як розумова діяльність, спрямована на здобуття смислу із тексту [7, с. 15]. Іноді стратегії читання (*reading strategies*) ототожнюються з навичками читання (*reading skills*) [7], іноді стратегії включають навички (*skills*) і піднавички (*subskills*) [11].

Зарубіжні методисти провели велику кількість досліджень із метою визначення переліку стратегій та навичок роботи з графічним текстом і встановлення взаємозв'язків між ними, проте питання залишається суперечливим. Усі дослідники погоджуються лише з тим, що ці стратегії діють комплексно та складно пов'язані між собою. Крім того, методисти без застережень визнають, що якою б не була кількість стратегій, якість роботи з текстом може бути покращена лише при наявності великої кількості практики.

На думку Ч. Наттела, ефективна робота з текстом включає застосування як фізичних стратегій гнучкого читання, так і навчальних стратегій використання всієї інформації, яку пропонує текст – заголовки, діаграми, таблиці, покажчики [12, с. 45].

Проте, найбільш провокуючими є стратегії, необхідні для розуміння текстів, які є складними в тому або іншому плані. Курсанти мають володіти цілим діапазоном стратегій для результативної роботи з матеріалом. І, якщо викладач хоче, щоб курсанти протистояли викликам тексту, а не уникали їх, він повинен навчити курсантів «навичок атаківання тексту» (*text attack skills*). Першим кроком є виявлення першопричини проблеми при роботі з текстом. Усвідомлення курсантом причини своїх проблем є вирішальним. Курсанти, які розуміють, що саме викликає у них труднощі, можуть зробити кроки для їх подолання. Навчання деяким стратегіям може бути відкладеним до тих пір, поки вони не зустрінуться курсантам на практиці. Не слід починати працювати над стратегією, поки викладач не зможе з очевидністю продемонструвати наочно, що труднощі у курсантів таки існують. Час навчати певній стратегії настає, коли курсанти віч-на-віч стикаються з конкретною проблемою і тому можуть визнати обґрунтованість навчання цій стратегії [12, с. 40–41].

Загалом Ч. Наттел поділяє стратегії та навички роботи з текстом на чотири групи:

1. Стратегії гнучкості читання: зміни в швидкості читання, проглядове читання, пошукове читання, вивчаюче читання.

2. Стратегії використання інформації, яка не є частиною лінійного тексту: довідковий апарат, графічні зображення, малюнки.

3. Навички атаківання слів: виведення значення незнайомих слів із словотворчих елементів, контексту, словника.

4. Навички атаківання тексту: інтерпретація тексту як єдиного цілого з використанням усіх можливих ключів для синтетичної та аналітичної обробки [12, с. 172].

Дослідник наголошує на необхідності навчання стратегіям у комплексі, хоча іноді завдання може бути сформульовано так, що для його виконання необхідна лише одна стратегія [12, с. 172].

Вивчаючи специфіку англійської мови як іноземної для академічного спілкування, Р. Джордан стверджує, що використання різних стратегій та навичок залежить від мети читання. Він виокремлює такі стратегії, навички та піднавички при роботі з академічним текстом:

1. прогнозування;
2. проглядове читання (швидке читання для розуміння головної ідеї);
3. пошукове читання (швидке читання для розуміння певної частини інформації);
4. виокремлення:
  - фактичної та нефактичної інформації,
  - першорядних і другорядних елементів,
  - потрібної та непотрібної інформації,
  - висловленої явної інформації та прихованої інформації,
  - ідей, прикладів і думок;
5. виведення висновків;
6. виведення значення незнайомих слів;
7. розуміння графічних зображень;
8. розуміння організації тексту та лінгвістичних аспектів:
  - взаємозв'язків між і всередині речень,
  - розпізнавання стилю та його функцій.

Усі ці стратегії, навички та піднавички відіграють свою роль у розумінні академічного тексту [11, с. 143–144].

Досліджуючи читання у курсі іноземної мови для професійного спілкування, Т. Дадлі-Еванс визнає, що ефективно читання вимагає знання мови та відповідних навичок роботи з текстом, та пропонує такі ключові навички для навчання читанню:

- вибір стратегії, що відповідає конкретній меті;
- використання всіх рис тексту, таких, як заголовки, план, вид шрифту;
- проглядове читання з метою отримання загальної ідеї тексту;
- пошукове читання для знаходження конкретної інформації;
- ототожнення організаційної структури тексту;
- розуміння зв'язків всередині та між реченнями;
- використання сполучних і стилістичних маркерів;
- прогнозування та висування припущень;

- ототожнення головних ідей, підтримуючих ідей та прикладів;
- переробка та оцінка інформації під час читання;
- передача та використання інформації під час або після читання [9, с. 96].

Більшість із цих навичок складаються з кількох процесів і можуть бути перенесені з рідної мови в іноземну мову. Однак, дослідник піддає сумніву припущення, що пошукове та проглядове читання є ключовими стратегіями при роботі з фаховими текстами. Проглядове та пошукове читання є лише першими кроками для визначення того, чи варто читати даний текст або які саме частини тексту заслуговують на увагу. Після визначення цінності матеріалу ті, хто навчається, повинні читати вдумливо, здобувати зміст тексту та зважувати на ставлення автора [9, с. 96–98].

Як підкреслює Р. Гоуер, стратегії читання іншомовного тексту є такими: використання відповідних видів читання залежно від тексту і мети читання; використання різних способів виведення значення незнайомих слів із тексту; ефективне використання словників.

На думку С. Худа, для ефективної роботи з графічним текстом учні повинні розуміти та застосовувати цілий діапазон навичок і стратегій читання:

1. перегляд текстів для отримання загального змісту;
2. пошук конкретної інформації;
3. прогнозування змісту тексту з наявних ключів;
4. здобуття смислу невідомих слів;
5. читання для отримання основних ідей;
6. читання для отримання явно викладеного значення;
7. читання для отримання значення, що припускається;
8. критичне читання;
9. стратегічне читання (застосування стратегій відповідно до мети читання і типу тексту) [10, с. 44].

Як зазначає С. Худ, для того щоб допомогти неефективним читачам викладачі повинні заохочувати їх використовувати стратегії, що використовують досвідчені читачі [10, с. 44].

Схожої думки дотримується Д. Еберсолд. Він вважає, що, хоча кожний читач є унікальним, успішні читачі завжди мають багато спільного та здобувають практично те саме значення із тексту що і викладач або фахівець. Виходячи з цього, Д. Еберсолд ставить питання: що саме роблять, свідомо або несвідомо, успішні читачі, що дозволяє їм добре розуміти текст? У відповідь він подає список тих дій, які виконують успішні читачі під час роботи з текстом:

1. швидке упізнавання слів;
2. використання рис тексту (графічні зображення, покажчик);
3. використання заголовка або заголовків для того, щоб прогнозувати, яка саме інформація міститься у тексті;
4. використання знання світу;
5. аналіз незнайомих слів;
6. упізнавання граматичних функцій слів;
7. читання для здобуття смислу, концентрація та конструювання смислу;
8. прогнозування щодо смислу тексту;
9. оцінювання прогнозів і утворення нових прогнозів, якщо це необхідно;
10. контроль розуміння прочитаного;
11. дотримання мети читання під час читання;
12. пристосування стратегій відповідно до мети читання;
13. розпізнавання або прогнозування основних ідей тексту;
14. розрізнення головних ідей тексту від другорядних;
15. припущання невизначеності в тексті (в усякому разі тимчасово);
16. перефразування;
17. використання контексту для здобуття смислу та розуміння;
18. продовження читання, навіть якщо воно не є успішним (хоча б протягом деякого часу) [7, с. 16].

Дослідник наголошує, що цей список не є повним. Він продовжує зростати поряд із зростанням кількості досліджень із вивчення роботи з текстом [7, с. 16].

Аналіз наробок у галузі методики викладання і сутність опрацювання іншомовної фахової літератури дозволяють визначити конкретні стратегії, що роблять успішним цей вид діяльності.

Стосовно підготовки курсантів до опрацювання іншомовної фахової літератури можна виділити такі стратегії:

стратегії гнучкості читання: зміни швидкості читання, користування різними видами читання, такими, як проглядове читання, пошукове читання, ознайомлювальне читання, вивчаюче читання;

стратегії прогнозування на основі використання всієї лінійної та нелінійної інформації тексту: структура тексту, заголовки і підзаголовки, покажчик, сторінка змісту, малюнки;

стратегії розпізнавання та розуміння граматичних структур тексту через використання рецептивної граматики [4].

Досвід переконує, що навчання курсантів стратегіям роботи з іншомовним фаховим текстом покращує їхню підготовку з іноземної мови загалом та сприяє формуванню готовності до опрацювання іншомовної фахової літератури зокрема. А формування готовності курсантів до опрацювання іншомовної фахової літератури буде успішнішим, якщо задіяти такі педагогічні умови:

стимулювання мотивації курсантів до опрацювання іншомовної фахової літератури;

реалізація міжпредметних зв'язків;

навчання курсантів стратегіям роботи з іншомовним фаховим текстом.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Выготский Л. С. Психология : [Для студентов, преподавателей и специалистов в области психологии] / Лев Семенович Выготский. – М. : АПРЕЛЬ-Пресс ; ЭКМО-Пресс, 2000. – 1006 с.
3. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике (междисциплинарный) / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «МарТ» ; Ростов н/Д. : Издательский центр «МарТ»; 2005. – 448 с.
4. Марлова А. С. Формування готовності до опрацювання іншомовної фахової літератури у студентів вищих медичних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. С. Марлова. – Київ, 2012. – 21 с.
5. Максимова В. Н. Межпредметные связи в процессе обучения / Валентина Николаевна Максимова. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
6. Педагогический словарь. В 2-х томах. Том 1. – М. : Изд-во Академии педагогических наук, 1960. – С. 681.
7. Aebersold J. From reader to reading teacher. Issues and strategies for second language classrooms / J. Aebersold, M. Fiebd. – Cambridge : CUP, 1997. – 263 p.
8. Arends R. Learning to teach / Richard Arends. – New York : Mcgrow-Hill, 1998. – 563 p.
9. Dudley-Evans T. Developments in English for specific purposes. A multi-disciplinary approach / T. Dudley-Evans, M. John. – Cambridge : CUP, 2003. – 301 p.
10. Hood S. Focus on reading / S. Hood, N. Solomon, A. Burns. – Sydney : Macquarie University, 1996. – 134 p.
11. Jordan R. English for Academic Purposes. A guide and resource book for teachers / Richard Jordan. – Cambridge : CUP, 1997. – 404 p.
12. Nuttal Ch. Teaching reading skills in a foreign language / Chike Nuttal. – Oxford : MacMillan Heinemann English Language Teaching, 1998. – 282 p.